

Мирончук Н.М. Особливості змісту підготовки магістрів спеціальності 011 “Освітні, педагогічні науки” (“Педагогіка вищої школи”) в Україні // Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky. – 2018. № 3. Volume 6. – P. 99-103.

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 011 “ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ” (“ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ”) В УКРАЇНІ

Мирончук Наталія

***Анотація.** У статті подано аналіз змісту магістерських програм підготовки майбутніх викладачів вищої школи спеціальності 011 “Освітні, педагогічні науки” (“Педагогіка вищої школи”). З’ясовано особливості підготовки магістрів за пропонованими навчальними закладами освітньо-професійними програмами. Показано видове різноманіття виробничої та науково-дослідницької практик, названо форми та методи навчання у магістратурі. Відзначено, що здатність до самоорганізації є основою успішної професійної діяльності майбутнього викладача та зазначено навчальні дисципліни програм підготовки вітчизняних закладів вищої освіти, вивчення яких сприяє формуванню компетентності самоорганізації.*

***Ключові слова:** вища школа, освітньо-професійна програма, навчальний план, зміст підготовки, викладач вищої школи, самоорганізація.*

Актуальність дослідження. Актуальність підготовки магістрів спеціальності 011 “Освітні, педагогічні науки” (“Педагогіка вищої школи”) визначена необхідністю модернізації системи вищої освіти, забезпечення її висококваліфікованими науково-педагогічними кадрами, які здатні здійснювати професійну підготовку фахівців для різних галузей виробництва відповідно до запитів суспільства, світових стандартів та потреб самої особистості. Значна частина педагогів, які викладають у закладах вищої освіти (й педагогічного, й непедагогічного профілю), не мають фахової психолого-педагогічної освіти, відсутність якої впливає і на ефективність побудови доцільних педагогічних взаємин у системі “викладач-студент”, і на якість освіти загалом.

Постановка проблеми. У дослідженнях Н.Батечко [Batechko, 2013], Л.Кайдалової та Н.Щокіної [Kajdalova and Shchokina, 2008], О.Момот [Momot, 2016, р. 7], Н.Мачинської [Machynska, 2012] та інших ідеться про необхідність подолання протиріччя між сформованим рівнем знань і вмінь викладача та сучасними вимогами до викладацької діяльності у вищій школі.

Законом України “Про вищу освіту” [Law of Ukraine, 2014] визначено, що навчання у магістратурі має забезпечити здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю, загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності. Тому програми підготовки майбутніх викладачів вищої школи повинні мати контекстно-професійну спрямованість їх змісту, форм та методів роботи.

Метою статті є аналіз та узагальнення змісту підготовки майбутніх викладачів вищої школи спеціальності 011 “Освітні, педагогічні науки” у закладах вищої освіти в умовах магістратури.

Результати дослідження. Розвиток магістратури в системі вищої професійної освіти є одним із напрямів підготовки висококваліфікованих науково-педагогічних працівників. Навчання в магістратурі відбувається насамперед через дослідження, що дозволяє розглядати її як наукоємний освітній інститут. З однієї сторони, в магістратурі апробуються перші наукові результати у процесі роботи над кваліфікаційною працею, з іншої – відбувається підготовка кадрів для педагогічної діяльності. Відтак, навчання в

магістратурі реалізує три функції: освітню – набуття студентами необхідних для виконання професійно-педагогічної діяльності знань, умінь та навичок; науково-дослідницьку – навчання магістрантів дослідницькій діяльності; професійну – готує випускників до виконання професійних функцій викладача.

Завданнями магістерської підготовки є: формування професійних компетентностей, досвіду викладання у магістрантів шляхом науково-практичної підготовки; розвиток професійно значущих якостей та здібностей, професійної спрямованості, значущої мотивації, потреби в самовихованні, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення; високого рівня самоорганізації й готовності до виконання професійних завдань та функцій в динамічно змінюваних умовах професійної реальності; формування творчого підходу до виконання професійних завдань, розвиток комунікативних здібностей та здатності до роботи в колективі.

Навчаючись у магістратурі, майбутній викладач повинен оволодіти професійними вміннями та навичками викладання у вищій школі, методикою підготовки і проведення навчальних занять у закладах різних типів з урахуванням закономірностей педагогічної та психологічної науки, вимог дидактики та власних наукових інтересів.

Розглянемо зміст підготовки студентів магістратури в контексті їх професійно-педагогічної діяльності у закладах вищої освіти України.

Зміст освітньо-професійних програм підготовки фахівців формується на основі встановлених компетентностей (загальних і спеціальних (фахових, предметних)) та результатів навчання. На магістерському рівні надається поглиблена підготовка із загального та професійного циклів, формується готовність і відповідні компетентності для виконання виробничих завдань на основі якісно нових знань та науки. Метою навчання в магістратурі є підготовка до педагогічно-професійної та наукової діяльності.

Зміст кожної навчальної дисципліни циклів загальної та професійної підготовки має формуватися з урахуванням наукової галузі знання, вимог професійної діяльності, безперервної самоосвіти і професійного саморозвитку майбутнього фахівця та проектуватися на майбутню професійну діяльність і розвиток загальних та професійних компетентностей.

Основна мета циклу загальної підготовки – це формування загальних компетентностей фахівця. Магістр освітніх, педагогічних наук повинен бути широко ерудованим фахівцем, володіти фундаментальною науковою базою, що дозволяє йому орієнтуватися в комплексі світоглядних проблем сучасної науки, опанувати логіку розвитку наукового знання, психологію наукової творчості, опрацювати методологію педагогічних досліджень.

Аналіз контенту інформаційно-освітніх середовищ закладів вищої освіти України засвідчує, що реалізацію завдань циклу загальної підготовки майбутніх викладачів вищої школи забезпечує вивчення таких навчальних дисциплін: *Філософія науки / Філософія освіти, Методологія та організація наукових досліджень / Методологія науково-педагогічного дослідження, Професійно-педагогічні комунікації іноземною мовою / Іноземна мова професійного спрямування, Історія вищої школи.*

Формування фахових компетентностей забезпечується навчальними дисциплінами циклу професійної підготовки. Блок дисциплін професійної підготовки вміщує: *Теорію і практику вищої професійної освіти, Педагогіку вищої школи, Педагогічну та професійну психологію, Інформаційні технології в освіті, Освітні інновації у вищому навчальному закладі, Методику та технологію у вищій школі, Моделювання освітньої та професійної підготовки фахівця та інші.*

Успішне засвоєння магістрантом основних досягнень, тенденцій розвитку

вітчизняної та зарубіжної педагогіки вищої школи, педагогічної інноватики, сутності процесів навчання і виховання у вищій школі, методики викладання, сучасних підходів до моделювання педагогічної діяльності, форм організації навчального процесу, педагогічного проектування і педагогічних технологій, особливостей розвитку студентів та професійного становлення особистості сприяє поглибленню педагогічної, психологічної, методичної, дослідницької, соціально-комунікативної компетенцій, удосконаленню вмінь викладати обраний предмет у закладах вищої освіти. Магістр освітніх, педагогічних наук повинен набути знань, умінь та навичок розв'язання педагогічних, науково-методичних і організаційно-керівних завдань для здійснення навчання, виховання і розвитку студентів, самоорганізації у професійній діяльності та професійного зростання.

Результати опрацювання 21 освітньо-професійної програми підготовки магістрів галузі знань 01 “Освіта/Педагогіка”, спеціальності 011 “Освітні, педагогічні науки” (“Педагогіка вищої школи”) дозволяють зробити певні узагальнення щодо їх змісту та особливостей реалізації:

- підготовка фахівців освітнього рівня “магістр” за освітньо-професійною програмою “Педагогіка вищої школи” в українських закладах вищої освіти здійснюється за денною та заочною формами навчання тривалістю від 1 року і 4 місяців до 1 року і 10 місяців;
- за результатами підготовки магістрам присвоюється кваліфікація “Викладач вищого навчального закладу”, “Викладач вищих навчальних закладів та університетів”, однак змістом програм підготовки визначено і деяку своєрідність присвоюваних кваліфікацій, наприклад: “Магістр-викладач університетів та вищих навчальних закладів” (Державний вищий Університет менеджменту освіти НАПН України), “Викладач” (Запорізький національний університет), “Викладач вищого навчального закладу. Андрагог”, “Викладач вищого навчального закладу. Тьютор” (НПУ ім. М.П.Драгоманова);
- програми підготовки майбутніх викладачів вищої школи мають психолого-педагогічну та науково-дослідницьку спрямованість;
- складовими змісту освітньо-професійних програм підготовки є обов’язкова (нормативна) та вибіркова частини, які відображено в навчальних планах підготовки;
- нормативна (обов’язкова) складова циклів загальної та професійної підготовки у різних навчальних закладах представлена різними навчальними дисциплінами;
- з метою забезпечення індивідуалізації навчання у навчальних планах передбачено у вибірковій частині навчальні дисципліни, які обирає студент;
- зміст вибірових дисциплін відображає профіль підготовки чи спеціалізацію.

Зауважимо, що в навчальних закладах України існує проблема вибірових дисциплін. Найперше, контент вибірових дисциплін обумовлений ресурсами факультету чи інституту, викладається у конкретному семестрі й обмежений визначеною кількістю студентів, що, насправді, не є свідченням реалізації студентами вибору.

Широко використовуваними в процесі підготовки майбутніх викладачів вищої школи такі організаційні *форми навчання*: проблемні лекції, лекції-дискусії, практичні заняття, стажування магістрантів у закладах вищої освіти, самостійна робота (виконання творчих завдань, розробка проектів робочих програм, конспектів різних видів занять, аналіз науково-методичної літератури та нормативних документів), курсове проектування, науково-дослідна робота.

Засвоєння теоретичних знань та формування практичних умінь у процесі магістерської підготовки майбутніх викладачів вищої школи у вітчизняних закладах вищої освіти забезпечується *методами роботи*, які розвивають мислення, формують практичні уміння та досвід творчої діяльності. З-поміж таких: лекційний метод (у

різних його проявах); дискусія; методи контекстного навчання, практикоорієнтоване навчання, методи інтерактивного навчання; міні-тренінги; портфоліо, кейс-метод, презентації та інші.

Вартим аналізу є досвід упровадження в освітній процес кафедру педагогіки Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова [<http://www.vstup.npu.edu.ua/uk-ua/63-ynformatsiia-pro-instytutu/58>] тьюторської технології – індивідуального супроводу викладачем професійного розвитку студента, що в умовах індивідуалізації навчання сприяє допомозі суб'єктові навчання виробити власну індивідуальну освітню траєкторію.

Для здійснення поточної перевірки рівня знань та практичних навичок магістрантів пропонуються такі форми контролю: колоквиуми, комплексні контрольні роботи, тестування, тьюторські заняття, портфоліо; проекти та інші.

У процесі підготовки за освітньо-професійними програмами спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки ("Педагогіка вищої школи") магістранти проходять *виробничу та науково-дослідницьку* практики, які в навчальних закладах представлені такими видами:

- *виробнича*: асистентська; педагогічна практика у вищих навчальних закладах; методична; науково-педагогічна; навчальна ознайомча практика; виробнича комплексна практика з фаху; виробнича практика у вищих навчальних закладах; проведення практичних занять на базі університетських лабораторій;

- *науково-дослідницька*: науково-дослідницька (в науково-дослідних установах, музейна, архівна); навчальна та науково-дослідна практика на кафедрах університету; дипломне проектування; науково-дослідна (науковий семінар, консультаційний проект); переддипломна.

Метою *виробничої практики* є навчити магістрантів творчо використовувати в педагогічній діяльності технології навчання та виховання студентів; формувати у них уміння організовувати навчально-виховний процес у вищій школі; виховувати інтерес до науково-педагогічної діяльності та формувати навички самоосвітньої творчої діяльності й практичного застосування отриманих знань.

Натомість *науково-дослідницька практика* покликана сприяти формуванню в майбутнього викладача умінь педагога-дослідника, компетенцій виконання науково-педагогічного дослідження, розуміння конкретно-методологічних засад педагогіки, закономірностей і принципів, педагогічної технології й методів реалізації профільної дослідницької програми, науково-педагогічного проекту, написання науково-педагогічної праці (магістерської роботи, дисертаційного дослідження тощо).

Українською Національною рамкою кваліфікацій передбачено формування у студентів магістратури інтегральної компетентності як здатності розв'язувати складні задачі й проблеми у галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та застосування теоретичних і практичних знань, здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

У динамічних та часто непередбачуваних умовах професійних реалій сучасний фахівець вищої школи повинен мати сформовані на належному рівні уміння взаємодіяти у нестандартних ситуаціях, критично мислити, працювати з різними джерелами інформації, обирати ефективні способи поведінки в конкурентному середовищі, бути здатним до неперервної самоосвіти, самоудосконалення, розвитку професійної кваліфікації, пошуку і реалізації нових, ефективних форм організації професійної освіти та професійної діяльності. Такі вимоги актуалізують потребу самоорганізації суб'єктів освіти як інваріанту цілісного процесу організації професійної освіти і професійної діяльності.

Відтак з-поміж загальних компетентностей майбутніх викладачів вищої школи, які формуються освітньо-професійними програмами підготовки, мають бути здатності, які відображають самоорганізаційні навички фахівця:

- критично мислити, адаптуватися до суспільних змін та викликів; використовувати набутий особистісно-професійний досвід для вирішення фахових і життєвих ситуацій;
- здатність до рефлексії власного освітнього та професійного досвіду; критичної оцінки результатів діяльності; готовність до постійного саморозвитку і самовдосконалення;
- здатність до особистої відповідальності та автономної ініціативи в складних непередбачуваних ситуаціях, у професійних або еквівалентних контекстах, пов'язаних із освітою.

На формування у магістрантів відповідних здатностей орієнтовані пропонувані навчальними закладами такі навчальні курси: “Акмеологія та андрагогіка”, “Основи самоменеджменту та лідерства” (Харківський національний університет імені Семена Кузнеця); “Самовиховання і саморегуляція особистості” (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки); “Основи професійного становлення викладача вищої школи”, “Самореалізація особистості в професійній сфері” (Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка); “Фізична культура та психологічний тренінг”, “Основи самоорганізації у професійній діяльності” (Житомирський державний університет імені Івана Франка); “Основи педагогічної ергономіки” (Ужгородський національний університет); “Акмеологічні основи професійного та особистісного розвитку викладача вищої школи” (Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля); “Тренінг самопізнання і саморозвитку, фізична культура та психофізіологічний тренінг” (Запорізький національний університет).

Уміння організувати себе та власну професійну діяльність є основою успішної професійної діяльності викладача вищої школи, запорукою його особистісного зростання. Головна мета самоорганізації особистості полягає в тому, щоб максимально використовувати особистісний потенціал, свідомо керувати процесом своєї життєдіяльності, підсилювати та ефективно використовувати внутрішні ресурси й долати зовнішні обставини як у професійній, так і в особистісній сферах, досягати успіху ефективним шляхом.

Висновки. Загальний огляд навчальних програм підготовки майбутніх викладачів вищої школи в межах аналізованої спеціальності засвідчує деяку специфіку змісту навчальних дисциплін циклу професійної підготовки, що зумовлене ресурсами закладів вищої освіти. Зміст загального та професійного циклів навчальних планів підготовки магістрів сформовано з урахуванням загальних та спеціальних компетентностей майбутніх фахівців. Практична підготовка майбутніх викладачів вищої школи здійснюється у процесі виробничої та науково-дослідницької практик, які характеризуються видовим різноманіттям у вітчизняних закладах вищої освіти. Підкреслено вагому роль сформованості у майбутніх викладачів компетентності самоорганізації, методику формування яких буде схарактеризовано у подальших публікаціях.

Література

1. Батечко Н.Г. Сучасні підходи до формування змісту підготовки майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури. *Педагогічний процес: теорія і практика*, 2013, № 4, с. 5-20.

2. Закон України “Про вищу освіту”. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

3. Кайдалова Л.Г., Щокіна Н.Б. *Досвід підготовки магістрів зі спеціальності “Педагогіка вищої школи”*. 2008. Режим доступу: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-12/08klgphs.pdf>.

4. Кравченко В.М. *Теоретичні і методичні засади модернізації професійної підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури*: дис. доктора пед. наук: 13.00.04. Запоріжжя, 2017. 613 с.

5. Мачинська Н.І. Формування змісту педагогічної освіти магістрантів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2012. Вип. 17, с. 198-205. Режим доступу: http://www.socd.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob17_198.pdf

6. Момот О.В. *Підготовка майбутніх викладачів вищих навчальних закладів до педагогічної діяльності в умовах магістратури*: дис. кандидата пед. наук: 13.00.04. Полтава, 2016. 311 с.